
PARİS - SAN REMO - SEVR'DE TÜRKİYE'Yİ YOK ETME PLANLARI*

Harry N. HOWARD¹

Yakın tarihimizin bilinmeyen gerçeklerinden biri de SEVR'dir. Gerçekte bu durum, Devrim tarihi derslerinde Mondros Mütarekesi ile birlikte okutulan ve kısa bilgilerle yetinilerek verilen TÜRKİYE'NİN YOK EDİLMESİNİ, PARÇALANMASINI öngördüğü sonucundan başka hiçbir fikir açıklamayan bir eğitimin sonucudur. Araştırmacılarımız ve Yayın organlarımızda konu ile ilgilenmemişlerdir. Birkaç makale ve o günün gazeteleri dışında bibliyografyamızda konuya ilişkin yayınlara rastlamak mümkün olmamaktadır. Sevr olarak bilinen ve Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Hükümetinin düşman kuvvetlerle imzaladığı, fakat ne Mebusan Meclisi ve ne de diğer Milli bir kuruluş tarafından kabul ve tasdik edilmemiş olan bu anlaşma Paris - San Remo Konferans ve görüşmelerinin sonunda tespit edilen şartların ifadelendirilmesinden ibarettir. Çok geniş bir zaman aralığı içinde çeşitli görüşlerin Türkiye ve Türk Milleti hakkında yok etme planlarının, isteklerinin, ortaya çıkardığı tartışmaların geçtiği Paris-San Remo ise bizlerin yabancı olduğumuz konulardır.

Harry N. Howard 1931 yılında (The Partition of Turkey 1913 - 1923) adı ile bir doktora tezi hazırlamıştır. 1931 yılında bu tez (Üniv. Of Oklahoma Press) tarafından yayınlanmıştır. Bu tezin VII. Bölümü açıklanan konularla ilgilidir. (Barış Konferansında Türk Sorunu) başlığı altında kaleme alınmıştır.

Dergimiz, bu bölümü aynen çevirerek okuyucularına vermektedir. Okuyucularımız, Sevr sisteminin Paris-San Remo Konferanslarında nasıl ortaya çıktığını, tam tarafsız bir yabancıнын kaleminden tetkik etmek imkanını bulacaktır.

Türk Sorunu

Paris Barış Konferansı'nın karşılaştığı konuların içinde Türkiye sorunundan önemlisi yoktu. Türk sorununun dünya çapında bir önemi ve duru-

mu vardı. Bir kere daha dünya devlet adamları bu eski Doğu problemine bir çözüm yolu bulmaya çalışıyorlar ve bu sorun bir kere daha dünya barışına giden yolu engellemekle kalmıyor, aynı zamanda Avrupa'nın Büyük kuvvetleri arasında da anlaşmazlıklara yol açıyordu.

Türk topraklarının Üçlü Uzlaşma Kuvvetleri tarafından paylaşılmış olması çok zor ve karışık durumlar yaratmıştı. Leonard Wolf adlı bir yazar, yalnızca İstanbul ve Boğazlar konusunun ilerde yapılacak barış veya savaşta etkili olmaya yeteceğini yazarak şöyle devam ediyordu: *"İstanbul ve üzerinde kurulmuş olduğu dar Boğaz, son beş yüz yıllık dünya için başka herhangi bir yerden çok daha ciddi problem olmuş, çok kan dökülmesine ve acı çekilmesine yol açmıştır. Son yüzyıl içinde de uluslararası anlaşmazlıkların Avrupa' daki merkezi olmuştur. Uluslararasıdaki kin, rekabet ve şüphe hisleri devamlı olarak İstanbul ve çevresinden etrafa yayılmıştır. XIX. Yüzyılda yapılan birçok savaşın merkezi ve nedeni İstanbul olmuştur. Avrupa'nın dünya üzerinde yapacağı en son ve büyük savaşın da konusunun yine İstanbul olduğunu görmemiz çok mümkündür."*

1917 deki bu görüş, Dünya Savaşı'ndan beri yayınlanmakta olan belgeler ile de doğrulanıyordu. Gerçekten de Ortadoğu ve Türkiye konusu, büyük anlaşmazlıklara yol açan sorunların en başında gelmese bile, yine de çok önemli bir yer tutmaktadır. *"Savaşlara son vermek için savaş"* fikrinden doğan anlaşmazlıkları sonuçlandırmak için toplanmış olan Barış Konferansı, bu Doğu sorununu çözümlenebilecek mi idi? Türk İmparatorluğu'nun Avrupa ve Asya'daki topraklarından bir kısmı alınacaktı. Avrupa'da Trakya'nın durumu, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın olduğu kadar Büyük Kuvvetlerin de emelleri ile ilgili idi. Asya'da ise yeni kurulacak bir Türk Devleti ve ayrı ayrı ortaya çıkacak Ermeni, Kürt, Arap, Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Hicaz Devletleri

problemi vardı. Bu Asya ülkeleri bağımsız mı olacaklardı, yoksa Avrupa Devletlerinin mandası altına mı konulacaklardı? İstanbul'un ve Boğazlar'ın durumu kararlaştırılmalı idi.

Rus ihtilali, gizli antlaşmaların açıklanıp, yayınlanması ve ABD'nin savaşa ve dolayısı ile Avrupa politikasına katılmasından sonra İtilaf ve İttifak Kuvvetleri, Asya Türkiye'si hakkında bazı cömert vaadlerde bulunmak zorunda kaldılar. Barış Konferansı bir taraftan Türkiye'yi Fransa, İngiltere, Rusya (şimdi bu konunun dışındadır) ve İtalya arasında bölen gizli antlaşmalar, diğer taraftan da İngilizler'in Araplar'a verdiği taahhütler karşısında kaldı. Bu yüzden de konferansta kuvvetler arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Bunun yanı sıra, Suriye' de Fransızlar ile çarpışan Araplar, gizli antlaşmalara dikkati çekmek istediler. Hem İtalya hem de Yunanistan, Anadolu'nun batı kıyılarının büyük bir kısmında hak iddia ediyorlardı. Başkan Wilson kendini bu sözleşmelere uymak zorunda hissediyordu. Fakat bunların getirdiği zorlukları da önleyemedi. Planı, geri kalmış ulusların sorunlarını çözümlenecek manda sistemini de kapsayan bir Milletler Cemiyeti kurmaktı. Sonunda, değişerek de olsa, bu çözüm yolu kabul edildi. Fakat Türkiye sorunu öyle zor ve karışık, kuvvetlerin anlaşamadığı noktalar öyle önemli idi ki, Barış Antlaşması ancak 10 Ağustos 1920'de Sevr'de Türkler'e kabul ettirilebildi. Fakat çok zamansız olan bu Sevr Antlaşması, Türklerin kahramanca karşı koymalarına ve doğuda birtakım sorunların daha ortaya çıkmasına yol açtı. Ancak Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile doğunun karışık durumu bir karara bağlanabildi.

Paris Konferansı'nda Türkiye

Paris Konferansı Ocak 1919'da toplandığı zaman bütün kuvvetler (Rusya hariç) Türkiye'nin parçalanması gerektiğinde hemfikir idiler. Boğazlar uluslararası bir duruma getirilecekti. Ermenistan, Suriye, Filistin ve Mezopotamya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılacaktı. Bununla beraber Üçlü Uzlaşma Kuvvetleri'nin Türkiye'nin ayrı ayrı bölgelerinde etkili olmaları, topraklarının ne şekilde paylaşılacağı konusunda anlaşmazlıklara

yol açtı. Özellikle Fransa ve İngiltere arasında, yalnız Anadolu'nun hangi bölgelerine sahip olacakları konusunda değil, İstanbul ve Boğazlar'ı kimin idare edeceği hakkında da çetin anlaşmazlıklar çıktı.

Konferansın açılışından kısa bir süre sonra Türk sorunu bütün yönleri ile kendini gösterdi. Zaten daha önce de resmi olmayan demeç ve bildiriler, konferans ve tartışmalara konu olmuştu. Daha 16 Aralık 1918'de Güney Afrikalı Jan Christian Smuts, hazırladığı bir muhtıradaki sözünü ettiği esasların barış antlaşmasına yazılmasını istemişti. O'na göre Avrupa lağvediliyordu ve "*Önceleri Rusya, Avusturya ve Türkiye'ye ait olan ulus ve topraklar*" şimdi Milletler Cemiyeti'nin mandasına verilmeli idi. Bu topraklardan hiçbirinin savaşı kazanmış olan kuvvetlere bağlanmasına taraftar değildi. Kendi kendini yönetme veya yönetenin hükümet şekline uyma sistemi doğru ve mantıklı bir şekilde yürütülebilirdi. Böyle bir prensibin Ermenistan ve Filistin'de değil, fakat aşağı ve yukarı Mezopotamya, Lübnan ve Suriye'de uygulanabileceği kanısında idi. Tuhaftır ki, General Smuts İngiliz kuvvetlerine yeniden Afrika topraklarının manda altına alınmasına karşı idi. Bu işi gerçekleştirmek özellikle 10 Ocak 1910 tarihinde Milletler Cemiyeti için yayınladığı bir Paris Bildirisi'nde de görüldüğü gibi Başkan Wilson'a kalıyordu. Bu önemli belgede Amerika Başkanı şöyle demektedir: "*Önceleri Avusturya-Macaristan'a ve Türkiye'ye ait olan ulusların ve toprakların ve bir zamanlar Almanya İmparatorluğu'na bağlı olan sömürgelerin tamamen bağlanmaları veya bazı esas kurallara uyararak kendilerini idare etmeleri konusunda Milletler Cemiyeti, mütevellî durumda olacaktır... ve bu kontrol, galip kuvvetlerin bu toprakları idareleri altına alma hak ve çıkarlarını önleyecektir.*"

Başkan Wilson programı, Avrupa kuvvetlerinin kendi başlarına karar vermelerini ve savaşta yendiklerinin topraklarını kendi yönetimlerine almalarını engelliyordu, "*bütün idari ve iktisadi gelişme politikalarının ulusların çıkarlarına göre olmasını*" şart koşuyordu.

Manda Sistemi İçinde Türk Sorunu

20 Ocak 1919'da kuvvet temsilcilerinin huzuruna getirilen Türk sorununun da durumu bu idi. Büyük Britanya sözcüsü Lloyd George, "eski Türk İmparatorluğu'ndaki uluslardan ve Alman kolonilerinden yenilmiş olanlara manda idaresinin uygulanacağı" kararının kabul edilmiş olduğunu belirtti. Fakat aynı zamanda, manda idaresinin üç gruba ayrılması gerektiğini ileri sürdü.

1- Arabistan gibi uygar fakat örgütlenmemiş ve "örgütlenmesi en az yüzyıl olacak" ülkelere uygulanacak manda.

2- Tropikal ülkelere uygulanacak manda.

3- Yalnızca Türk ve Alman İmparatorluklarından savaşta alınan yerlere uygulanacak manda.

Bu durumda İzmir, Antalya ve Kuzey Anadolu da bu sistemin dışında kalıyordu.

Başkan Wilson, şüphesiz ki, İngiliz meslektaşları ile aynı düşüncede değildi. Türkiye'yi parçalama konusundaki tartışmaların henüz erken olduğu kanısında idi. Amerika'nın Türkiye'yi mandası altına alması fikri de ortaya atılmıştı. Amerikan halkının böyle bir görev yüklenmek ve Türkiye'ye askeri kuvvet göndermekte istekli olmayacağı inancında idi. "Fakat Amerikan kuvvetlerinin İstanbul veya Mezopotamya'yı işgali istenmiş olsa idi bile Amerika böyle bir harekete girişmezdi, çünkü Türkiye ile savaş halinde değildi." Başkan Wilson; "Nasıl uygulanması istendiği bilinmeden herhangi bir manda şeklini kabul etmenin..." pek akıllıca bir iş olamayacağı düşüncesinde idi. Wilson'un sözleri Lloyd George'u "ümitsizliğe" düşürdü. İngilizler hemen gerçekleşecek bir barış istiyorlar, ordularını artık yurda geri getirmekte ve askerlerini terhis etmekte sabırsızlanıyorlardı. Türkiye ile ilgili hiçbir dilek ve planları yoktu. Roma Hükümeti sözcüsü Sinyor Orlando ise İtalya'nın bir tek ve haklı isteği bulunduğunu, bunun da işgal edilecek toprakların İtilaf Kuvvetleri arasında orantılı olarak bölünmesinin temin edilmesi olduğunu söylüyordu ve "manda altına alınacak veya işgal edilecek topraklardan İtalya'ya düşen payın verilmesini" istedi. Orlando'nun elde etmeye çalıştığı geçici bir manda yetkisi veya yöresel askeri idare hakkı idi. İtalya, Türkiye'nin parçalanmasında yerini almak istiyordu.

Bu konu, 30 Ocak 1919'daki toplantıda biraz daha tartışıldı. Zaten Ermenistan, Suriye, Filistin, Arabistan ve Mezopotamya'nın Türk imparatorluktan ayrılmasına karar verilmişti -bunların idaresi hakkındaki kararlar daha sonra alınacaktı.- Bu arada Lloyd George, Türkiye'den alınacak topraklara bir yenisini daha ekledi: "... Bu bölgenin diğerlerinden ayrı olduğunu fark etmemişti. Mezopotamya ve Ermenistan'ın bu yöreyi de içine alacağını sanıyordu. -Fakat durumun böyle olmadığını yeni öğrenmişti. Sözüünü ettiği bu bölge, Mezopotamya ve Ermenistan arasında kalan Kürdistan idi..."

Aslında Lloyd George, Türkiye ile Musul arasında bir emniyet supabı meydana getirmek istiyordu. Wilson, Amerikan askerlerini Türkiye'ye yerleştirmeye karşı olduğunu bir kere daha tekrarladı. Buna karşılık Lloyd George de İngiliz kuvvetlerinin askeri sorumluluklarını ileri sürerek, Büyük Britanya'nın ne Suriye'de ne de Ermenistan'da manda idaresi kurmak niyetinde olmadığını açıkladı: "Zengin petrol kuyuları bulunan Kürdistan ve Kafkaslar içinde aynı kararda olduklarını söyledi. Büyük Britanya'nın zengin petrol kuyuları olan Bakü'de bile manda kurmayı kabul etmeyeceği kanısında idi. Fakat birisinin Ermeniler'i korumak için orada bulunması, Lübnan'daki kabile ve tarikatların birbirlerini öldürmelerini ve, Türkler'e veya Fransızlar'a veya orada bulunan başkalarına saldırılarını önlemesi gerekiyordu."

Başkan Wilson, "ABD halkının Asya'da askeri sorumluluk almak eğiliminde olmadıklarını" fakat ciddi olarak gerekirse böyle bir görevi kabul edeceklerini bildirdi. Askeri otoritelerin, askeri işgal konusunu inceleyip bir rapor hazırlamaları fikrini ileri sürdü. Clemanceau da, Rusya'nın ne yapacağı belli olmadığı sürece askeri birliklerin geri çekilmesinin zor olacağını söylüyordu. Sonunda Lloyd George'un teklifi üzerine Kuvvetler, İtilaf Devletleri temsilcilerinin "Barış Konferansı'nın karar almasını güçleştiren Türkiye ve Kafkaslar'da düzen kurma işinin, kuvvetler arasında en adil ve idareli şekilde nasıl dağıtılması gerektiğini bildirmelerini" istediler. Toplantı şu karara vardı: "... İtilaf ve İttifak Devletleri, Ermenistan, Suriye, Mezopotamya 've Kürdistan, Filistin ve Ara-

bistan'ın tamamen ayrılmasında aynı fikirdedirler. Bu, Türk İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinin durumunu etkilemeyecektir."

Böylece manda idaresi, Wilson ve Smuts'un hazırladığı planlara göre, Türkiye'den ayrılmış olan yörelerde kurulacaktı. Bazı toplumlar bir zaman sonra bağımsızlık elde edecek duruma gelmişlerdi. Bunlar kendi başlarına hareket edebilecek hale gelinceye kadar manda altında tutulacaklardı. Bu durum özellikle Türkiye'den ayrılan ve yukarıda adı geçen bölgeler için doğru idi. Bu toplumların isteği, manda idaresi kuracak devletin seçiminde kendilerine söz hakkı tanınması idi. 30 Ocak 1919'da Avrupa Kuvvetleri, Türkiye İmparatorluğu'nun yıkılmış olduğuna karar verdiler. Fakat şimdi, dağılan imparatorluğun ganimetlerini paylaşmakta anlaşamıyorlardı. Avrupa devlet adamlarının manda idaresi prensiplerini idealist ve maddi açıdan ne şekilde değerlendirdikleri, gelecek aylarda belli olacaktı.

Yunan İstekleri Nelerdi?

Uzun zaman bütün Yunanlılar'ı Helen bayrağı altında toplamak için savaşmış olan Giritli Venizelos, 3 Şubat 1919 da Yunan Hükümeti'nin istekleri ile konferansın karşısına çıktı. Önce Epir yöresinin kuzeyi, Ege Adaları (Oniki Ada, Gökçeada "İmroz" ve Bozcaada dahil), Trakya ve Batı Anadolu'yu istedi. Kuzey Epir'i istemesinin nedeni olarak, orada 80.000 Arnavut'a karşı 120.000 Yunanlı yaşamakta olmasını gösteriyordu. Yine Venizelos'a göre Oniki Ada'da da 12.000 çeşitli millet halkına karşı 110.000 Yunanlı bulunuyordu. *"Yunanistan yalnız Oniki Ada'yı değil, Boğazlar'ın girişinde stratejik önemi olduğu için Balkan Savaşı'ndan sonraki Londra Konferansı'nın Yunanistan'a vermediği adalar da dahil bütün Ege Adalarını istedi."* Yunan başbakanı Kıbrıs'ı istemek gereğini görmemişti. çünkü savaş sırasında İngiltere, bu adayı Yunanistan'a vermeyi vaat etmişti ve şimdi *"büyüklüğünü gösterip, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakacaktı."*

Trakya, Yunanlı olmalı idi. Bulgaristan ise, Ege Deniz ile bağlantı kurmasını sağlayan Batı Trakya'dan vazgeçecek ve Akdeniz ile ilişkisini uluslararası hale getirecek olan Boğazlar yolu ile

yapacaktı. Bundan başka Yunanistan, Bulgaristan'a Kavala'dan veya Selanik'ten ticaret yapma izni verecekti. *"İstanbul aslında bir Yunan kenti olduğu halde"* Venizelos, İstanbul ile ilgili bir dilekte bulunmuyordu. Nasıl olsa İzmit, Gelibolu, Biga ve Bursa'nın bir kısmı ile birlikte İstanbul vilayeti de uluslararası bir hale getirilecek ve Milletler Cemiyeti'nin yönetimine bırakılacaktı. Sultan buradan çıkartılıp Konya'ya veya Bursa'ya gitmesi tahmin edilecek ve orada yalnız Asya'da toprakları olan küçük bir Türk Devleti kalacaktı. Ertesi gün Yunan başbakanı isteklerine devam etti. Şimdi de Batı Anadolu'nun Meis Adası'ndan Marmara Denizi'ne çizilecek bir çizginin batısında kalan kısmını istiyordu. Fakat Wilson'un ülkenin coğrafî ve tarihî birliğinden ve o yörelerde Yunan nüfusunun çoğunlukta olduğundan söz eden onikinci maddesine dayanarak, Boğazlar'ın bulunduğu bölgeleri buraya katmıyordu. İsteddiği topraklar içinde Ege kıyısı boyunca uzanan adalar da vardı. Yunanlılar'a göre İstanbul hariç bütün Anadolu'da 1.132.000 Yunanlı vardı ve bunların çoğu Akdeniz kıyılarında oturuyor ve ticaret ile geçiniyordu.

Venizelos'a göre Ermenistan, altı Ermeni vilayetinden başka Rus Ermenistan'ı, Trabzon (Ardahan ve Kilis'i de içine almalı idi. Yunan emelleri ile ilgili askeri problemlerin de fazla önemi olmadığına ve bir zorluk çıkarmayacağına dair konferansa teminat verdi. Fakat 1922'deki durum, bunun aksini ispat etti.

Muhtırasının sonunda Lloyd George, Yunan Hükümeti'nin isteklerinin Amerika Birleşik Devletleri, Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya'nın ikiye üyesinden kurulacak bir komisyon tarafından incelenmesini önerdi.

Ancak birkaç toplantıdan sonra 6 Mart'ta böyle yetkili bir komuta kurulabildi. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Büyük Britanya, Yunanistan'ın kuzey Epir'in batısı ile ilgili, isteklerini kabul ettiler; fakat sınırı Voyansa ve Zrevos Nehirleri arasından çizdiler. İtalya bu karara karşı çıktı. Bununla beraber Büyük Britanya ve Fransa, Yunan emellerini desteklediler. Amerika Birleşik Devletleri ve bilinen nedenlerden ötürü İtalya halen bulunmakta olan sınırın kabulünü istediler. Dört delegasyon da, İtalya'nın bazı değişiklikler

yapmasına rağmen, Yunanistan'ın Doğu ve Batı Trakya ile ilgili isteklerini kabul ettiler. Batı Trakya'da yapılan değişikliklere göre Dedeağaç Bulgaristan'a veriliyor, bütün Doğu Trakya da daha sınırları kararlaştırılmamış olan bağımsız İstanbul Devleti'ne bırakılıyordu. İtalya Batı Anadolu ile ilgili hiçbir tavsiyede bulunmuyordu; çünkü verilecek herhangi bir karar; bütün Anadolu'yu içine alacak ve aynı zamanda Yunanistan'ın istediği bölgeler, bilinen uluslararası anlaşmalara geniş konu olmuştu. Başka bir deyimle, Yunanistan'ın istekleri İtalyanlar'ın çıkarları ile çatışıyordu. çünkü İtalya, 1915 ve 1917 de yapılmış olan ve Roma'ya İzmir ile Antalya çevresinde toprak sahibi olma hakkı tanıyan gizli antlaşmaların devam etmesinin kendi yararına olacağı kanısında idi. Komitenin İngiliz üyesi Sir Eyre Crowe 1 Mart 1919 da, 1915 Antlaşması'nın yalnızca Antalya ile ilgili olduğunu, 1917 Antlaşması'nın ise Ruslar tarafından da onaylanmadığı için geçerli sayılmadığını, İtalyan üyeye bildirdi. İtalya'nın adalar ile ilgili isteğini reddetmekle beraber Fransa da İngiltere'ninkine benzer bir tutuma sahipti. Amerika delegesi Westermann ise Amerika Birleşik Devletleri'nin bu gizli antlaşmalara bağlı olmadığını, fakat Yunan isteklerini de onayladığını açıkladı. Bununla birlikte gerek İngiliz gerek Amerikan delegeleri 1 Mart'ta Fransızlar'ın yaptığı öneriyi kabul ettiler. Buna göre:

1- Eğer Barış Konferansı Yunanlılar'ın Anadolu'dan istediklerini verecek olursa, kuzey kıyıdaki Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Alaşehir ve güney kıyıdaki Söke'de çizilecek sınırların içinde kalacaktı.

2- Eğer Anadolu büyük kuvvetlerden birinin idaresine verilip Yunan istekleri kabul edilmeyecek olursa, bu Batı kıyıları da aynı kuvvetin idaresine verilecektir.

Ne Büyük Britanya ve ne de Fransa, Oniki Ada ile ilgili fikir ileri sürmüyorlardı. Yalnız Westermann Yunanlılar'ı destekliyordu. Bununla beraber Boğazlar'ın girişinde bulunan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada takviye edilmeyecekti. Meis Adası Anadolu'ya çok yakın olduğundan, o kıyılara hakim olan devletin idaresine bırakılacaktı. Fakat bu idare Türk olsa bile, ada Yunanlı kalacaktı.

Yunan isteklerini görüşmek üzere kurulmuş

olan komitenin raporu 7 Mart 1919'da merkez komiteye getirildi; fakat kabul edildiği halde oybirliği sağlanamadı. Fransız ve İngiliz sözcüleri raporun kabul edilmesinde ısrar ettiler; fakat Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'nın muhalefeti ile karşılaştılar. Mart sonlarına doğru Amerika, belki de diğer üyelerin Yunan isteklerini benimsemele ri ve genel politik durum nedeni ile davranışını değiştirdi. Westermann'a göre Amerikan parlamentosu ve Wilson veya yalnız parlamento İzmir telkini kabul etmişti. Venizelos ise Türkiye 'nin Asya kıyılarından pay istemekte ısrar ediyordu; fakat bu konu, Yunanlılar'ın 1922 yılı Eylül'ünde büyük askeri bozguna uğramaları ile sonuçlandı.

Arap İstekleri ve Emir Faysal'ın Gerçek Niyetleri

Türk topraklarından pay isteyen daha başkaları da vardı. Emir Faysal, 1919 yılı Ocak ayında Paris'e gelmiş ve Fransız Hükümeti'nin Faysal'ı bir devlet başkanı olarak değil, saygıdeğer bir konuk olarak karşılandığını ileri sürmesine rağmen savaş fikirleri ile doldurulmuştu. 6 Şubat'ta Faysal, Arap sorununu anlatmak üzere konferansın karşısına çıktı. 31 Ocak 1919'da verdiği muhtıradan İskenderun'un güneyinde kalan bütün Araplar'ın bağımsızlığının tanınmasını istemişti. Bu bölgeye Suriye, Irak, Cezire, Hicaz, Necit ve Yemen giriyordu. Hicaz zaten bağımsız olduğundan ve Aden İngiliz himayesinde bulunduğundan bunlar sonradan listeden çıkarıldı.

Faysal'ın istekleri, Araplar'ın uygar bir ulus olduğu iddiasına, ortak bir dile, doğal sınırlara ve yüzde yüze yakın bir Arap nüfusa sahip olmalarına dayanıyordu. Sosyal ve ekonomik yönden ülkenin bir bütün olduğunu ileri sürüyordu. Araplar, Üçlü Uzlaşma kuvvetlerinin tarafında savaşmışlardı ve İngiltere onlara bağımsızlık vaat etmişti. Bunun yanı sıra, Wilson'un prensipleri de ortada idi. Suriye, Şam, Beyrut, Halep, Trablus, Lazkiye ve diğer bölgelerdeki Araplar bağımsızlık için harekete geçmişler, daha İtilaf Kuvvetleri gelmeden önce Arap bayrağını açmışlardı. Bu bayrak, konferans sorunları çözümleyene dek geçici olarak indirilmişti. Faysal şimdi, bu savaşçı olarak bilinen Araplar'ın bağımsızlığının tanınmasını ve

böylece Kasım 1918'de verilmiş olan sözlerin yerine getirilmesini istiyordu.

Suriye'de bağımsızlığının kabulünü ve kurulacak Arap Konfederasyonu'ndaki yerini istiyordu. Lübnan'da bazı kişiler, Fransız himayesinin kabulü, fakat aynı zamanda Suriye ile ekonomik yönden işbirliği yapabilme taraflısı idiler. Filistin, ilgili tarafların anlaşmasına bırakılacak ve hiç değilse şimdilik Araplar'ın bağımsızlık politikasının dışında tutulacaktı. Faysal, bütün ulusların bu sorun üzerine eğilmelerini istedi. Lloyd George'un Arap askeri hareketi hakkında sorduğu soruya cevap olarak Faysal, Hicaz'ın İtilaf Kuvvetlerine 100.000 asker verdiğini ve bunların Hicaz dışında Suriye'de savaştıklarını açıkladı. Başkan Wilson'a cevap olarak da halkının bağımsızlığını istemek ve manda idaresi kuracak devleti kendilerince seçmek için orada bulunduğunu söyledi. Araplar kendi birlikleri ve bağımsızlıkları için savaşmışlardı ve şimdi bunun kabulünü istiyorlardı. Faysal, Kürt halkını Arap olarak saymıyordu.

Bir hafta sonra Dr. Bliss konseyin karşısına bir öneri ile geldiği zaman Suriye sorunu da ele alınmış oldu. Dr. Bliss'in önerisi, Suriye ve Lübnan sorununu incelemek üzere bir komisyon kurulması idi. Bir yandan da, özellikle Fransa, Suriye ve Lübnan temsilcilerini kışkırtıyordu. Chekri Gamen, Suriye'nin değişik özellikleri bulunduğunu, bu nedenle Arabistan ile birleştirmenin çok yanlış bir tutum olacağını ileri sürdü. Sınırları içine içişlerinde serbest kalabilecek Yahudiler'in bulunduğu Filistin'i de alan, Arabistan'dan tamamen ayrılmış bir Suriye istiyordu. Ülke, meşruti krallık ile yönetilecek ve Fransa'nın himayesinde olacaktı. İki gün sonra, Suriye ve Lübnan tarafından Fransız mandası için daha fazla talep gelmeye başladı. Fakat Lansing'in Suriye'ye bir inceleme komisyonu göndermesi ile ilgili olarak yaptığı 18 Şubat tarihli tekliften sonra bu konu ertelendi. İnceleme komisyonları halkı tedirgin edip ayaklandırabilir, etrafta hoşnutsuzluk yaratabilirdi.

Ermeni İstekleri

26 Şubat 1919 tarihinde de Ermeni delegasyonu isteklerini konferansa sundu. Ermeni Cumhurbaşkanı M. Aharoman ve Boghos Nubar Paşa ay-

rı görüşlerini açıkladılar. Ermeniler'in istekleri aynı gün verilen muhtırada da bulunmaktadır. Ermeniler'in dileği, içine şu bölgeleri de alacak bir devlet kurmaktı:

1- Kilis ile Kozan, Cebel-Bereket, Adana ve Iskenderun'u içine alan Maraş sancakları.

2. Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput, Sivas vilayetleri ile Karadeniz'e açılan bir kapı olması için Trabzon'un bir kısmı.

3. Erivan, Tiflis'in güneyi, Elizabetpol (Gence) ve Ardahan'ın kuzeyi hariç Kars'ı içine alacak Kafkas Ermeni Cumhuriyeti.

Bu yöreler Türkiye' den ayrılacak ve yirmi yıllık bir süre için manda altına alınacaktı. Daha sonra da açıklanacağı gibi bu isteklerden ancak birkaçı yerine getirildi ve Paris'te, Ermeni sorununun çözümlenemeyecek gibi olduğu ortaya çıktı.

Yahudi-Siyonistlerin Sorunu

Siyonistlerin sorunu ise 27 Şubat 1919'da kendini gösterdi. Filistin'in durumu çok karışık idi ve adil bir çözüm yolu bulmak zordu. Yahudiler'in tutumuna rağmen Amerikan delegasyonunun hukuk müşaviri David Hunter Miller, Ocak ayı içinde Başkan Wilson'a; "*Yahudilerin kendi idare şekillerini seçmekte serbest bırakılmalarının Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasını zorlaştıracaktır*" ve "*bağımsız bir Ermenistan kurulmasını engelleyeceğini*" bildirdi. çünkü her iki ulus da belirli bir azınlığa mensuptu. Fakat yine de, Siyonistlerin ilk demecini veren Sokolow Yahudiler'in Filistin'i ulusal toprakları olarak görmekte, tarihi hakları olduğunu ileri sürdü. Gerek Büyük Britanya, gerek Fransa Filistin'i böyle ulusal ülke olarak kabul etmiş, Başkan Wilson da bunu onaylamıştı. 3 Ocak'ta, konferans başlamadan hemen önce, Emir Faysal ve Siyonist kuruluşunun başkanı Wizezmann bir dostluk anlaşması imzalamışlar ve sınırların barış konferansından sonra düzenlenmesine karar vermişlerdi. Filistin, Yahudiler' e ulusal bir ülke olacaktı, fakat Araplar'ın hakları da korunacaktı. Din serbestliği olacak, müslümanlar için kutsal olan bölgeler müslüman idaresine bırakılacaktı. Anlaşmazlıklar Büyük Britanya'ya yönelirken bu sözleşme de konferansta bir takım tartışmalara yol açtı. Bu son iki nokta ve anlaşmanın

Londra'da imzalanmış olması hem bu durumun İngiltere tarafından düzenlendiğini, hem de Süveyş Kanalı bölgesini kontrol işlerini İngiltere'nin üzerine almakta kararlı olduğunu gösterdi. Siyonistler, Milletler Cemiyeti'nin mandasını tercih ediyorlar ve manda idaresini kuracak olan devletin Yahudiler'in ülkelerine göç etmelerine sağlamasını ve onları işlerinde serbest olma hakkını tanımalarını istiyorlardı. Fakat halkının büyük bir çoğunluğu ve gelenekleri Arap olan bir ülkede bir Yahudi devleti kurmanın ciddi karışıklıklara yol açmasından başka birşey beklenemezdi.

Liberal Türkler'in Amacı

Cenova Liberal Türkler delegesi Şerif Paşa'nın tartışılması için konferansa birkaç muhtıra vermiş olmasına rağmen, diğer düşman devletler gibi Türkiye'ye de söz hakkı tanınmadı. Liberal Türkler, Türkiye'nin savaşa girmesinde tek sorumlunun birlikte hareket eden birkaç devlet olduğunu ileri sürdüler. Kürt istekleri ile ilgili bir muhtıra da Diyarbakır, Harput, Bitlis ve Musul vilayetleri ile Urfa sancağını içine alacak bağımsız bir Kürdistan istiyordu. Araplar ve Ermeniler bağımsızlık kazanacaklarına göre bu hak Kürtler' e de tanınmalı idi. Fakat aslında Liberal Türkler, Türkiye'nin bütünlüğünü istiyorlar, bunun için direniyorlardı. İstanbul'un Türk ve müslüman olduğunu ve böyle kalması gerektiğini söylüyorlardı. *"Bir Türk kenti olan ve onsuz bir Türkiye düşünülmemeye İstanbul..."* Bu tarihi başkenti elinden alırsa, *"Türkiye, içinden yaşama gücü çıkarılmış bir vücut gibi, kalbini kaybetmiş bir ülke olurdu."* Böyle bir Türk kentinin uluslararası bir hale getirilmesi ciddi bir yanlışlık olurdu. *"Böyle, coğrafi konumu iki kıta üzerinde bulunan bir kenti uluslararası yapmak, ulusallık prensiplerine zarar getirecek birtakım karışık fikirlere giriş yeri hazırlamaktır."* Fakat İtilaf Devletleri'nin Türkiye' de erişmek istedikleri birtakım hedefleri vardı ve bu insanlar, ulusallık prensiplerinden, kendi çıkarlarına olduğu sürece diledikleri gibi yararlanmakta kararlı idiler.

Çatışmalar Başlıyor

Yakındoğu'da ulusların karşılıklı isteklerde

bulunmaları, Büyük Kuvvetlerin Türkiye'nin Asya'daki topraklarını paylaşmakta anlaşamamaları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gizli antlaşmaları tanımaması, bu problemin 20 Mart 1919 da dörtlü konseye getirilmesine yol açtı. Fransa ve Büyük Britanya'nın bütün savaş boyunca yalnız Yakındoğu'daki kara ve deniz kuvvetlerinin hareketleri konusunda değil, o bölgedeki topraklar yüzünden de birbirleri ile geniş ölçüde anlaşamadıkları görülmüştü. Bu iki devletin şimdi çetin bir şekilde çatışmalarına yol açan toprak konusu aynı zamanda bu devletlerin Anadolu'daki rekabetlerini de kapsıyordu. Sonunda, İstanbul ve Boğazlar konusu çok ciddi çıkar çatışmalarına yol açtı. Daha savaşın başlarında (hatta Rusya henüz çekilmeden) ortaya çıkan bu çatışma, bütün savaş boyunca süregeldiği gibi, barış konferansını da tehdit eder bir durum aldı. Paris'te bir sonuca varılmasını engelledi ve sonunda 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'na yol açtı.

Fransız Dışişleri Bakanı M. Pichon, Arap sorununu tartışırken, 20 Mart'ta gizli antlaşmalar konusunu konferansa getirdi. Dediğine göre Sykes-Picot Anlaşması'nın konusu, Araplar'ın Türkiye'den ayrılması ve Büyük Britanya ile Fransa'nın Asya ile ilgili isteklerinin gerçekleşmesi idi. Büyük Britanya'nın Suriye ile ilgili politik emelleri yoktu yalnız ekonomik çıkarları vardı- ki bunu da Fransa idaresine almak istiyordu. Fransa, Batı cephesinde ihtiyacı olduğundan Suriye 'ye çok az kuvvet yollamıştı. Büyük Britanya ise Türk sorunu ile daha yakından ilgilenmişti. Gönderilen askeri birliklerin orantısızlığı birtakım olaylara yol açmıştı ve sonunda Clemenceau en iyi çareyi, durumu Londra Hükümeti'ne bildirmekte bulmuştu.

M. Pichon, Arap politikası ile ilgili olarak iki devletin 8 Kasım 1918'de yayınladığı ortak bildiri okudu. İngiliz Hükümeti buna fazla önem vermeyince anlaşmazlık devam etti ve sonunda, aradaki çelişkiyi ortadan kaldırabilmek amacı ile Clemenceau, 1918 yılı Aralık ayında Londra'ya gitti. Suriye ve Kilis'te Fransız üstünlüğünün tanınmasını isteyen Lloyd George, Musul ve Filistin'in İngiliz yönetimine girecek bölgeye katılmasını şart koştu. Dönüşünde Clemenceau, bu teklifin en iyi niyetlerle incelenmesinde ısrar etti ve

sonunda Fransızlar 15 Şubat 1919'da verdikleri bir bildiri ile İngilizler'in istediğini kabul ettiklerini açıklamak zorunda kaldılar.

Fransızlar, Filistin'in "*uluslararası bir idare*" altına alınmasına taraftar oldukları halde kendileri böyle bir idari sorumluluk almak istemediklerini açıkça söylüyorlardı. Fakat bunun yanı sıra Fransa, bütün Suriye'yi kendi mandası altına almak istiyordu. Bu nedenle 30 Ocak 1919'da Lloyd George İngilizler'in yükünü hafifletmek için Küçük Asya'daki kuvvetlerin yerlerini tekrar tespit ederken Fransa, Suriye ve Kilis'i işgal etmeye hazır olduğunu belirtti. Büyük Britanya zaten Musul dahil Mezopotamya'yı işgal etmiş bulunuyordu. İtalya da Konya ve Kafkasya'ya girecekti.

Fakat İngilizler, Fransızlar'ın kabul etmemesine rağmen, Fransız idaresine giren Suriye bölgesini doğudan ve güneyden, Cebel-Durüz içinde kalmak üzere" sınırlandırmaya çalışıyorlardı. Pichon yaptığı açıklamada; "*Hükümetin, Musul'un devredilmesi konusunda, Büyük Britanya ile görüşmeler yaptığını*" söyledi. Bu görüşmelerin sonunda bütçe komitesine, Suriye'ye verilen kredinin azaltılması teklif edildi ve "*Sonuç olarak, Fransa'nın kabul edeceği en az toprak miktarı, Fransız Hükümeti'nin Lloyd George' a gönderdiği ve Musul' un İngiliz bölgesinde kalma isteğinin kabul edildiğini bildiren notada gösteriliyordu.*"

Pichon'a verdiği cevapta Lloyd George, İngiltere'nin Suriye konusunda Fransa ile bir anlaşmazlığı olmadığını ileri sürdü. Bu sorun, Musul'un ve ona bitişik olan Filistin'den bazı yörelerin verilmesini istediği sıralarda "Clemenceau ile Londra'da çözümlenmişti. Lloyd George, "*M. Pichon' un isteklerimizi içtenlikle kabul ettiğini belirtmek istediğini*" söyledi. Aslında bütün Suriye savaşı, Fransız birlikleri çok az olduğundan, tamamen Büyük Britanya'nın üstüne kalmıştı. Britanya batıda da savaşırken 900.000-1.000.000 kadar İngiliz ve Hint askeri ile aşağı yukarı doğudaki savaşın tümü olan Türkiye ve Kafkasya cephelelerinde savaşıyordu. Buna rağmen "*M. Pichon, Musul ve Filistin konusunda olduğu gibi, İngilizler'in 1916 Sözleşmesinin diğer noktalarından da ayrıldığı kanısında idi.*"

Lloyd George, Şam, Humus, Hama veya Ha-

lep'in Fransız bölgesine girmediği gerekçesi ile Fransa 'nın Araplarla ilgili tutumunu kınadı. Yönetimleri altında bulunan yörede Fransızlar, bağımsız bir Arap devletini veya bir Arap başkanın süzerenliğinde bir konfederasyonu destekleyecekti. Bu bölgede Fransızlar, halkın isteği üzerine istişari haklarını kullanabilecekleri gibi, ekonomik hak ve imtiyazlarına da öncelik tanınacaktı. Fakat bu aslında Fransa ile Hüseyin arasında çözümlenecek bir sorundu, Büyük Britanya'yı ilgilendirmezdi.

M. Pichon buna cevap olarak manda prensiplerinin durumu tamamen değiştirdiğini ileri sürerek Fransa'nın Suriye'de manda devleti olmasının onaylanmasını istedi. Lloyd George'un Fransızlar'ın Şam'ı işgal etmelerinin Hüseyin ve Araplarla yapılan antlaşmaya aykırı olduğunda ısrar etmesi üzerine Fransız Dışişleri Bakanı, Araplarla yapılmış böyle bir anlaşma olmadığını iddia etti. Daha önemlisi, Fransızlar'ın böyle bir anlaşma hakkında hiçbir fikri yoktu. İngiliz başbakanı ise Sykes-Picot Sözleşmesinin İngiltere ile Hüseyin arasındaki ilişkiye dayandığını ve bu anlaşmayı imzalayan Fransa'nın da koşullara bağlı kalması gerektiğini söyledi. Sykes-Picot Anlaşması bile Şam, Humus, Hama ve Halep'i yabancı yönetim altındaki bölgeye koymuyor, fakat bağımsız Arap devletinin topraklarında bırakıyordu. Fransa 1916 da Hicaz'ı tanımamış olmasına rağmen Pichon, bu konu üzerinde daha fazla ısrar etmedi. İngiltere iyi niyetini kullanırsa Fransa'nın Faysal ile bir anlaşmaya varabileceğine inanıyordu. İşte Suriye'de manda kuran ve bölgeyi yönetimi altına alan Fransa'nın durumu böyle idi.

Başkan Wilson, Fransız-İngiliz tartışmalarına kayıtsız kalmamakla ve Hüseyin'e verilen sözlere ilgi duymakla beraber, Rusya'nın ortadan çekilmesinin Türkiye'yi ilgilendiren gizli anlaşmaların esasını değiştireceği kanısında idi. Manda sistemi 30 Ocak 1919'da kabul edilmiş olduğundan manda devleti olarak Fransa'nın Suriye'de, Büyük Britanya'nın da Mezopotamya'da ne derece kabul edildiklerini anlamak, Wilson'un başta gelen isteği idi. Daha başka sorunları da ortaya çıkmıştı. çünkü Kilis'in Suriye'ye verilmesi ile Ermenistan'ın denizle bağlantısı kesiliyordu. Amerika Bir-

leşik Devletleri, bazı kimseler tarafından manda idaresi kurmaya zorlandığı halde, Türkiye'de top- rak istemiyordu. Wilson'un teklifi üzerine Filistin' deki başarılı kumandan General Allenby, Suri- ye'de Fransız işgalinin müslüman ve Araplar ara- sında ciddi sorunlara yol açabileceğini ve Emir Faysal'ın idaresinde Fransızlar'a savaş açabilecek- lerini anlattı. Zaten Şam, Beyrut ve Halep'te bir takım zorluklar ortaya çıkmıştı.

Başkan Wilson durumu incelemek üzere Suri- ye 'ye uluslararası bir komisyonun gönderilmesin- de ısrar etti. Clemenceau, prensip olarak bunu ka- bul etti, fakat garanti verilmesini ve komisyonun Türkiye'nin diğer kısımları ile beraber Filistin, Mezopotamya ve Suriye'de inceleme yapmasını istedi. Bu konuda Lloyd George da pek istekli de- ğildi. Wilson ise işi komisyona bırakmak niyetin- de idi. Sonunda Fransızlar bu fikre karşı çıktılar, üye yollamayı reddettiler ve İngiltere de bunu desteklediğini açıkladı. Bunun üzerine Wilson, Oberlin Koleji'nden Başkan Henry C. King ve Charles R. Crane'i küçük Asya için inceleme ko- misyonuna üye olarak seçti. Fakat komisyon an- cak 1919 Mayıs ayında yola çıktı ve Haziran ayın- da Yafa'ya vardı.

Bu arada Faysal Suriye'ye döndü, daha sonra kral seçildi. Şam'da toplanan bir Arap Ulusal Kongresi de İtilaf askerlerinin geri çekilmesini is- tedi. Fransızlar'ın uzlaşma çabaları bir sonuç ver- medi. 25 Mart 1919 da Fransız ve İngiliz yetkili- leri, resmi olmayan bir toplantı yaptılar. Albay Lawrence, Bayan Gertrude Bell ve Sir Valentine Chirol İngiltere 'yi, Robert de Caix, Philippe Mil- let, Henri Brenier, Gauvain ve d'Espéyran Fran- sa'yı temsil ediyorlardı. Hepsi de Suriye'ye bir ko- misyon gönderme fikrine karşıydılar. Lawrence'a göre komisyon gönderme fikri, Fransızlar'ın Fay- sal ile anlaşmakta başarısızlığa uğramaları ile so- nuçlanmıştı. Sorumluluğu yüklenecek bir Fransız temsilcisinin Faysal'a bazı tekliflerde bulunması- nın başarılı olabileceğinde bütün üyeler hemfikir- diler. Bu teklifler şunları kapsıyordu:

1- Suriye'de Fransız mandası.

2- Suriyeliler'e, Şam'da toplanacak bir ulusal mecliste kendi prensiplerini seçme hakkının veril- mesi.

3- Fransa'nın, Mısır'daki İngilizler ile aynı du- rumda olması.

Lübnan ve belki Cebel-Durtüz bölgesi de Fay- sal'ın yönetiminde bağımsız olabilecekti.

Albay Lawrence, Arap birliği kurma çabaları- nın ne şimdi ne de ilerisi için bir önemi olmadığını ve Emir Faysal ile Hicaz Kralı olan babası ara- sında hiçbir ilişki bulunmadığını söyledi. Daha iyi ayırım için ekonomik yönden Şam'a bağlı olan bölgenin ve Suriye'nin sınırlarının Ürdün'ün daha güney batısına kadar genişletilmesi gerektiğini düşündüğünden Sykes-Picot'un çizdiği sınırlara karşı idi. Fransız yetkililer de bu fikri destekledi- ler. Araplar'ın kendi aralarında da bir takım de ği- şik özelliklere sahip olmaları ve ülkenin coğrafi konumu yüzünden bir Arap birliğinin kurulması zaten uzak ihtimaldi, fakat Albay Lawrence'ın bu halk arasında daha önce de bulunmuş olmasının nedenleri göz önüne alınacak olursa, şimdiki tutu- mu ilginç bir hal alır.

İstanbul Devleti

İstanbul ve Boğazlar'ın durumu daha önceleri de konferansta görüşülmüştü. Genel görüş, kesin ve açık olmamakla beraber, Milletler Cemiyeti'nin mandası altında uluslararası bir yönetim kurmak yolunda idi. Daha 2 Aralık 1918 de bu çö- züm yolu, İngiliz Dışişlerinden Lord Eustace Percy tarafından David Hunter Miller'e teklif edil- mişti. Lord Eustace, Amerika Birleşik Devletle- ri'nin de böyle bir idareyi kabul edeceğini umu- yordu: "*Lord Eustace daha da ileri giderek çözüm yolu olarak tasarlanan prensiplere göre davranılır- sa, Panama Kanalı' nın da Boğazlar'la aynı du- rumda olacağını söyledi. Fakat kendi görüşlerimi de belirterek aynı kanıda olmadığını verdiğim ce- vapta açıkladım. Percy' nin bu sözleri, kendisi açıkça o şekilde nitelendirmese bile, İngilizler'in görüşlerini yansıtmak için söylediğini; Panama Kanalı ile ilgili sözlerinin de Amerika Birleşik Devletleri' nin ideal prensiplerindeki zorlukları anlatmak istediğini sanıyorum.*"

Miller, Süveyş Kanalı'nın da Boğazlar'la aynı durumda sayılmasına karşı gelmeli idi. 11 Ocak'ta Miller tekrar Lord Robert Cecil, Albay Lawrence, Lionel Curtis ve diğerleri ile bir toplantı yaptı. Bu

toplantıda İngilizler oybirliği ile "Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul'u ve Ermenistan'ı yönetimine almasını" istediler. Davranışlarından Fransız aleyhtarı olduğu açıkça görülen Albay Lawrence ise, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye'yi de yönetimine almasını" arzuladığını bildirdi. Amerika'nın İstanbul'u mandası altına alması fikri herkesçe benimsenmiş gibi gözüküyordu. Ne İngilizler Fransızlar'ın, ne de Fransızlar İngilizler'in İstanbul'u işgal etmesini istemiyorlardı. Her ikisi de Boğazlar'ın en canlı noktasında bir İtalyan mandasına hiç taraftar değillerdi. Sonunda yalnız Amerikan mandası kalıyordu. Fayda sağlanabilecek bazı kaynakları olduğundan Ermenistan da Amerikan yönetimine verilebilirdi. Amerikan sözcüsünün belirttiği gibi Amerika'nın Türkiye ile ilgilenmesi sadece hissi yönde idi ve Amerika'nın daha o zamandan Musul petrolerini ele geçirmeyi düşünmesine rağmen, şimdilik ilgisi yalnız Ermenistan'ı kapsıyordu. Daha 10 Ocak 1919 da Miller şöyle demişti: "*Şüphesiz, Büyük Britanya'nın kendisi için zor gördüğü manda görevlerini Amerika üzerine alacaktır ve bunlar -Ermenistan gibi- Amerika Birleşik Devletleri'nin elinde İngiltere İmparatorluğu'nun bir siperi olacaktır. Geri kalanlar ise Milletler Cemiyeti'ne karşı teorik sorumlulukları olan ve yönetim kurulunun alacağı her türlü kararı veto edebilme yetkisine sahip bulunan Büyük Britanya, Fransa ve Japonya'ya gidecektir.*"

Mart ve nisan ayları boyunca yetkili kişiler durmadan İstanbul devleti üzerinde çalıştılar. Şekli ve sınırları belli oluncaya kadar Trakya'nın geri kalan kısımları, Türk Anadolu'su ve İzmir bölgesi için bir karar almak çok zor oldu. Tarihi belli olmayan bir Amerikan muhtırasına göre İstanbul devleti, bağımsızlar ve Marmara kıyılarını içine alacaktı. Türkiye için Anadolu'da alanı New Mexico kadar ve halkının çoğu Türk olan 5.700.000 nüfuslu bir bölge bırakılacaktı.

İtalya'nın Endişeleri

Bu sıralarda İtalya, gerek Fiyume gerekse Küçük Asya sorunları yüzünden oldukça endişeli idi. 21 Nisan 1919'da Lloyd George ve Clemenceau, Asya'da manda hakkı verilirse, İtalya'nın Adriya-

tik'te daha çabuk uzlaşmaya varabileceği konusunda görüş birliğine vardılar. Clemenceau, Yunan mandasına ve Ermenistan'a verilen bölgeler ve İstanbul'a bitişik bir yörenin İtalyan mandasına verilmesini düşünüyordu. Wilson bu fikre karşı bir tutum alırken Lloyd George, İtalya'nın da dünyanın çeşitli yerlerinde İngilizler'inkine benzer bir yönetim kurmaları fikrini ortaya attı. Wilson'un Adriyatik konusunda aksi görüşleri olduğundan İtalyan delegasyonu 24 Nisan'da konferansı terk etti ve 5 Mayıs 1919'a kadar toplantılara katılmadı. 30 Nisan'da İtalyan savaş gemilerinin İzmir'e gittiği bildirildi ve bir karışıklığın çıkabileceği bu yere kuvvetlerin de savaş gemileri göndermeleri önerildi. 5 Mayıs'ta Lloyd George, Marmaris Limanı'nın kömür taşıma merkezi olarak İtalyanlar tarafından işgal edildiğini bildirdi. Anlaşmaya göre Konya'da bir tabur asker vardı ve Antalya ile Suriye'de Alaja'ya kadar asker sokulmuştu.

Bu sırada Lloyd George, Türkiye'nin manda idaresini hemen kurmanın imkansız olduğunu söyledi. Askeri kuvvetlerin yeniden yerleştirilmesi gerekiyordu. Amerika Birleşik Devletleri Ermenistan ve İstanbul'a asker gönderecek, İngiltere Kafkaslar'dan çıkacak, Fransa Suriye'deki kuvvetlerini artıracak ve Yunanlılar İzmir'i işgal edeceklerdi. Bu planda İtalyanlar'ın adı geçmiyordu; fakat Lloyd George'un İngiliz askerlerini Kafkaslar'dan çekmesinin nedeni, "İtalyanlar'dan gelebilecek bir karşı harekete karşı hazır olmak içindi." 6 Mayıs'ta Wilson, Türkiye ile savaşmamış olduğundan Amerika Birleşik Devletleri'nin oraya askeri birlik göndermeyeceğini kesin olarak açıkladı. Bu durumda, aldığı krediler nedeni ile Amerika'ya bağlı olan İngiltere'de Anadolu'dan çıkmak zorunda kalabilirdi. Küçük Asya'da bir İtalyan mandası da ciddi sürtüşmelere yol açabilirdi. Aynı zamanda Wilson'a göre İtalya'nın Fiyume'yi elinde tutmasına izin vermenin sağlayacağı tek avantaj, Oniki Ada'nın İtalyanlar'a geçmesi ile Londra Antlaşması'nın bozulmuş olacağı idi.

Lloyd George manda sorununu ortaya atınca konsey İtalya'nın durumunu tekrar ele aldı. Lloyd George, basit bir görüşe dayanarak İtalya'nın Anadolu'da manda kurmasının Amerika'nın göçmen problemini çözümlenebileceğini ileri sürdü.

Wilson da İzmir bölgesi ile beraber Oniki Ada'yı da Yunanlılar'a vermeyi önerdi. Bir İngiliz yetkilisi olan Mr. Nicholson, Bağdat demiryolunu İtalyan bölgesinin dışında bırakan bir sınır çizdi. Lloyd George, Ermenistan ve İstanbul'da Amerika, Kuzey Anadolu' da, Fransa Fethiye Limanı, Mersin ve Almanlar'ın elinde bulunan Ereğli ile diğer kömür madenleri yörelerinde, İtalyan mandası kurulması ile ilgili tasarılarını tekrar ortaya attı. Fakat İtalyanlar Söke'yi de istiyorlardı. Amerika ise daha önce yaptığı açıklamaya bağlı kalarak, Türkiye'nin hiçbir bölgesinde yönetim görevi alamayacağını tekrarladı.

Nicholson'un Gizli Planı

Ertesi gün 14 Mayıs'ta Lloyd George, Nicholson tarafından hazırlanmış olan Türk İmparatorluğu'nun yeniden düzenlenmesi ile ilgili planı açıkladı. Bu tasarıya göre:

- 1- İstanbul ve Ermenistan'da Amerikan mandası.
- 2- İzmir, Ayvalık, On iki Ada ve Meis 'te kesin Yunan egemenliği.
- 3- İzmir'e yakın yerlerde Yunan yönetimi ve Anadolu'nun geri kalan kısımlarında diğer kuvvetlerin yönetimi.

İtalya, Fethiye'nin batısından Ermenistan'ın Akdeniz'e ulaştığı noktaya kadar olan güney kıyılarda manda kuracaktı. İlerde kurulacak Türk Devleti'nin geri kalan topraklarında da Fransa yönetim sahibi olacaktı.

Başkan Wilson, Fransız ve İtalyan yönetimlerinin Güney Anadolu' da birbirine karışmaması için Kuzey Anadolu'da her iki devletin de başkentinde birer temsilci bulundurabileceği ve Fransa'nın "gevşek" yönetimi altında olacak bir Türk Devleti kurulması görüşünü ortaya attı. Lloyd George ise bu fikri Anadolu'yu parçalama politikasına aykırı bir tutum" olarak nitelendirdi. Wilson'a göre Güney Anadolu'da merkezi Konya olan ve seçimle iş başına gelen bir başkan tarafından yürütülecek serbest yönetim sistemi kurulmalı idi. Lloyd George ise Sultanın yine bütün Türkiye'nin hükümdarı olarak İstanbul'da oturmasını, Anadolu'nun yönetimini Fransa, İtalya ve Yunanistan'a bırakmasını, kendisinin de İstanbul'u idare edecek

olan Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilmesi ve denetlenmesini bir başka çözüm yolu olarak ileri sürdü.

Yunanlıların İzmir'e Çıkışı

Aynı gün çok önemli bir karara daha varıldı. 12 Nisan'da Venizelos, İzmir ve Aydın dolaylarına durumun kötü olduğunu, hemen ve kuvvetli tedbirler alınması gerektiğini bildirdi. Yunanlılar, İzmir'e çıkarma yapmak için hazırlanmışlardı. 14 Mayıs'ta, Yunanlılar, İngiliz ve Fransız savaş gemileri, Arizona adlı Amerikan savaş gemisi ve 5 Amerikan destroyerinin himayesinde İzmir'e asker çıkardılar. Bu olay, Hellenler'in ve Venizelos'un Anadolu'ya kadar genişlemek rüyalarını korkunç şekilde sonuçlandıran 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nın kesin başlangıcı oldu.

17 Mayıs'ta üçlü konseye gelen habere göre İtalya da Yunanistan'dan sonra Söke'ye beş yüz kişilik bir kuvvet çıkarmıştı. Roma Hükümeti bu davranıştan ötürü protesto edildi. Lloyd George da, Arthur James Balfour tarafından hazırlanan bir muhtırayı Anadolu'nun parçalanmasına karşı olan üyeler arasında dolaştırıyordu. Balfour, Türk İmparatorluğu'nun böyle bir tutuma hedef olacak kadar kötü davranışlarda bulunduğu inandığını ve ülkeyi parçalamanın "Müslüman halkın büyük bir kısmını sarsacağı" ileri sürdü. İngiliz devlet adamı "İtalya'nın emellerini tatmin etmek için bir tasarı gerekirse idi bu kötü olayların hiçbirinin olmayacağı" kanısında idi. Kendi hazırladığı tasarıya göre Türkiye bölünmeyecek, eskisinden daha az toprağı kalmakla beraber eski imparatorluğun eşi bir statüye sahip olacaktır. Kendinden evvelkiler nasıl İstanbul'da hüküm sürmüşler ise, Sultan da şimdi Bursa veya Konya'da oturacak ve ülkesini yönetecekti. Fakat bu sefer de İtalyanlar'a Anadolu'da bir yer bulmak gerekiyordu. Balfour'a göre, İtalyanlar hiç işe karışmasa çok daha iyi olacaktı. Fakat yatıştırılmaları gerekiyordu ve bu iş, insanlığa en yararlı bir şekilde olmalıydı. Balfour'un tek isteği İtalyanlar' a hoşlandıkları bir şey vermek idi ve İtalyanlar imtiyaz sahibi olmak, özellikle Güney Anadolu'da Antalya çevresinde bu yetkiyi kullanabilmek istiyorlardı. Fakat Balfour'un tasarısı İtalya'nın durumuna bir çözüm yo-

lu bulmak idiyse de, dikkate değer bir noktadır ki, kendi ülkesini de düşünen bu devlet adamı, İngiltere'nin bütün isteklerini de hesaba katmayı ihmal etmemişti. İstanbul Türkiye'nin başkenti olmayacak, Boğazlar Türk yönetiminden çıkacak ve İngiltere, Mezopotamya ve Filistin' de aldığı yerlerin hepsini elinde tutacaktı.

Hint Müslümanları, Yunanlılar ile İtalyanlar'ın Anadolu kıyılarına yaptıkları çıkarmayı protesto ettiler. Bu durum, 19 Mayıs'ta Lloyd George'un, İtalyan mandasının kaldırılmasını ve İtalya'nın Anadolu'dan tamamen çıkarılmasını teklif etmesine yol açtı. Müslümanların davranışlarından etkilenen Başkan Wilson da Sultanın Anadolu'da kalmasını ve İstanbul'un Fransız yönetimine verilmesini ileri sürdü. Fakat Lloyd George, eğer Fransa Türkiye'de tek yönetici olursa *"Türk İmparatorluğu topraklarındaki manda sorununun tekrar incelenmesini isteyeceğini"* bildirdi. Probleme bir çözüm yolu bulunmasını, fakat bunun İstanbul ve Boğazlar'ı yalnız Fransa'nın eline bırakmamasını istedi.

Aynı gün İtalyanlar'ın Anadolu'ya yaptığı çıkarma konusu tartışıldı. İtalyanlar, 1915 ten beri kendilerine verilmiş olan kısımlardaki "anarşi" sonucu böyle bir harekete giriştiklerini ileri sürdüler. Sonuç olarak İtalyanlar'ın davranışı, Yunanlılar'ın İzmir'e, Fransızlar'ın Zonguldak' a asker çıkarmaları ile aynı idi. Lloyd George buna cevap olarak, Yunan çıkarmasının Yüksek Konsey tarafından onaylanmış olduğunu, iki olayın birbiri ile karşılaştırılmayacağını, eğer İtalya askerlerini geri çekmeyecek olursa İtalya'nın Anadolu'daki isteklerinin hiçbir şekilde dikkate alınmayacağını bildirdi.

Yeni Bir Manda Tasarısı

21 Mayıs'ta Lloyd George Türkiye için başka bir manda tasarısı önerdi. Bu yeni plana göre Amerika, İstanbul, Boğazlar, Ermenistan ve Kilis'i alacak, Yunanistan'a verilecek kısım dışında Anadolu parçalanmayacak ve Anadolu'da ya hafif bir Amerikan mandası olacak ya da manda kurulmayacaktı. Fransa Suriye'de, İngiltere Mezopotamya'da, oraya gönderilen komisyonun raporları gelene kadar, geçici bir manda kuracaklardı. Rus-

ya'nın yeniden düzenlenmesine kadar Kafkaslar da Amerikan mandasında olacaktı. Bu tasarıya göre İtalya tamamen dışarıda bırakılıyordu.

Bu yeni İngiliz önerisi, Hint müslümanlarının Türkiye'nin parçalanmasına karşı gösterdikleri tepki üzerine ortaya çıkmış ve hiçşüphe yok ki Hindistan'ın tutumu, Türkiye'nin parçalanması konusunda İngiltere'yi çok etkilemiştir. Hindistan da İngiltere'nin İstanbul ve Boğazlar'ı Fransa ve İtalya'yı işe karıştırmadan, yalnız Amerika mandasına bırakma teklifini benimsiyordu. İngiltere, Türkiye'ye karşı girişilen savaşın onda dokuzunu yapmıştı, fakat şimdi İngiliz Kabinesi Anadolu'yu parçalamanın "kötü bir politika" olduğunu kabul ediyordu. Fakat bağımsız bir Türkiye'nin bile yabancı bir kontrole ihtiyacı olacaktı. Böyle bir kontrol ancak Amerika tarafından yapılabilirdi. Çünkü Türkiye "sömürge" olmak korkusu ile Avrupa mandasına güvenmeyebilirdi. Bundan başka, *"İtalya'yı tek manda kuvveti yapmak da imkansızdı. Bu görev yalnız Fransa'ya verilecek olursa, bu sefer de İtalya kıskanacaktı."* İngiltere'nin İtalyan ve Fransız kontrolü hakkındaki görüşlerini tahmin etmek güç değildir, zaten bu nedenle de ABD nin bu görevi almasını istiyordu.

Başkan Wilson, Amerika'nın Anadolu'da mandayı almak istemediğini tekrar ederek İngilizler'in yeni tasarısını da sarstı. Bunun yanı sıra Wilson; *"Amerika Birleşik Devletleri Boğazlar'ın mandasını üzerine olsa bile sultanın önemli konularda diğer kuvvetlere danışmasını engelleyeceğini"* bildirdi. Buna karşılık Lloyd George, Amerika Anadolu'nun mandasını kabul etmediği takdirde *"Sultanın İstanbul' dan ayrılmasının en doğru hareket"* olacağını savundu. Aksi halde İngilizler'in bütün tasavvurları altüst olacaktı. Clamenceau da yeni İngiliz tasarısına kesinlikle karşı geldi ve *"Müslüman ve İtalyan sorunları yüzünden Fransa'nın Anadolu'dan çıkarılmaması gerektiği"* görüşünü savundu.

Devam Edecek...

* Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Ağustos 1970, Sayı.35, Sayfa.35-45

¹ Çeviren : Müge YILMAZ